

Stelmach I.F. Public museums are in a historical retrospective view

The museum term – “a social museum” was introduced for scientific use in 1978 for the definition of a category of museums being symbolic for the Soviet period and previously called “local”, “non-state”, “self-regulatory”, “national”. The term with deep gnosiological roots, keeping its major meaning, is actively used for the definition of a corresponding category of museums within the broadest chronological frameworks. It would be right to further use the term “social museum” in respect to all museums, created on public initiative of the on the basis of collections, being non-state property, regardless of time of the creation of museums.

Д.В. КЕПІН

Внесок Й. Плейнерової у розвиток археологічного музейництва

У статті аналізується діяльність чеського археолога та музеолога, доктора Йвани Плейнерової зі створення археологічних музеїв просто неба різних типів: in situ та “експериментальних поселень” (“Бржезно”, “Альтамира”, “Прага-Троя на Фарках”). Розглядаються також підготовлені дослідницею музейно-педагогічні програми. Наприкінці статті вміщено бібліографію її праць з музеології.

Серед дослідників, популяризаторів археології для широкої громадськості засобами музейних експозицій, почесне місце належить одному з провідних чеських археологів і музеологів із експериментальної археології, фахівцю у галузі неоліту, бронзи, раннього залізного віку, досліднику культури давніх слов'ян і германців, доктору філософії (спеціалізація археологія та музеологія), науковому співробітнику Інституту археології (Прага), Голові громадської організації (РАО) з реконструкції археологічних об'єктів у Чеській Республіці Йвані (Івані) Плейнеровій (Гніздовій).

Дослідниця народилася 30 червня 1929 р. у Празі. В 1952 р. з відзнакою закінчила Карловий (Празький) університет. Ще під час навчання в університеті почала слухати семінари професора, згодом академіка Чехословацької академії наук (далі – ЧСАН) та директора Інституту археології ЧСАН (Прага) Яна Філіпа, який невдовзі стане керівником її дисертаційної роботи.

У 1963 р. Й. Плейнерова успішно захистила дисертацію присвячену пам'яткам унетицької археологічної культури доби бронзи (“Únětická kultura v oblasti Krušných hor a jejím sousedství”, Praha, Archeologický ústav, 1963).

Ще з 1954 р. Й. Плейнерова очолює експедицію з дослідження багатошарової пам'ятки у селищі Бржезно за 5 км на захід від м. Лоуні (Північно-Чеська область). У цей час з метою популяризації досягнень археології серед широкої аудиторії, насамперед – дітей і молоді, під її керівництвом розробляється наукова концепція музеєфікації відкритих комплексів і об'єктів із натурними реконструкціями, а також розлаються відповідні музейно-

Рис. 1. Загальний вигляд археологічного “скансену” “Бржезно”. Фото Й. Плейнерової, 1999 р.

1981 р. (з 1994 р. – філія Регіонального музею в Лоуні). Перші археологічні пам’ятки (поселення неоліту та ранніх слов’ян) були відкриті дослідницею у середині 1950-х років, і до сьогодні вивчаються в умовах скансену. Тоді ж Й. Плейнерова запропонувала частину об’єктів музеєфікувати і створити “археодром” із реконструкціями житла. Поселення Бржезно є багатошаровим: культура лінійної кераміки з рештками будівель (середній неоліт II A), лендельський шар кінця неоліту, рештки палісаду та культових будівель енеоліту, яма культури дзвоноподібних кубків раннього енеоліту, рештки будівель та 2 поховання унетицької культури раннього бронзового віку (1800–1500 роки до н.е.), рештки будівель кновізької культури пізньої бронзи, поховання середнього періоду рживначської культури та ранньої ступені культур шнурової кераміки, культурний шар латенського часу, слов’янського часу (V ст. н.е.), періоду переселення народів (друга половина VI ст. н.е.) празького типу. У “скансені” зроблено реконструкції житла доби неоліту (4 тис. років до н.е.), житла германців VI ст. н.е., двох ранньослов’янських жител VI та IX ст. н.е. Також експонуються реконструкції господарських будівель і печі для обпалення кераміки IX ст. н.е. та бронзоліварна майстерня з горном для виплавки заліза. У “скансені” проводяться експерименти з житлобудівництва, виготовлення кераміки та

освітні навчальні програми. З 1960-х років у Лоунському регіональному музеї (заснований у 1889 р.) Й. Плейнерова почала викладати музеологію й археологічне музейництво для майбутніх співробітників створюваного “археопарку”. Дослідниця також проводила в музеї науково-методичні та практичні семінари з археологічної скансенології [1].

Археологічний “скансен” “Бржезно” був створений у

Рис. 2. На передньому плані реконструкція неолітичного житла в “Бржезно”. Фото Й. Плейнерової, 1999 р.

Рис. 3. Загальний вигляд археологічного “скансену” “Альтаміра” (1986). За Й. Плейнеровою.

тора Й. Варжека (Інститут етнографії та фольклористики, Прага), доктора В. Штайнохра (Відділ етнографії Національного музею, Прага) та місцевих жителів. Із 2006 р. ведуться роботи з реконструкції жител доби фракійського гальштату. У планах Й. Плейнерової є показати на прикладі досліджень у Бржезно історію стародавньої архітектури та побуту давнього населення Чехії від неоліту до пізнього середньовіччя [2] (рис. 1–2).

Інший музей просто неба за участі Й. Плейнерової “Скансен-табір із історії первісності Альтаміра” відкрито у 1986 р. Музей розташований біля міст Космонасі та Младе-Болеслав (Північно-Чеська область). Експозиція створена дослідницею у співпраці з Р. Плейнером й інженером Я. Цврчком. У “скансені” проводяться дитячі археологічні фестивалі з експериментальної археології. Діти мають змогу брати участь у експериментах із реконструкції житла доби неоліту, раннього залізного віку, виготовлення стародавньої кераміки та знарядь праці, вивчати давні ремесла та кулінарію тощо. В окремому приміщенні експонуються копії палеолітичних рисунків із Ласко, Нію, печери Трьох Братів [3] (рис. 3–4).

За ініціативи і безпосередньої участі Й. Плейнерової з 1996 р. розпочав функціонувати “археопарк” “Прага-Троя на Фарках”, де в 1974 р. було виявлене пізньогальштатське поселення доби раннього залізного віку.

Рис. 4. Реконструкція житла кельтів у археологічному “скансені” “Альтаміра” (1986). За Й. Плейнеровою.

приготування їжі, а також із виробництва бронзи та заліза. Дослідження проводяться за участі археологів професорів Р. Плейнера та Е. Неуступного (Інститут археології Чеської академії наук, Прага), інженера-архітектора Й. Шкабрада (Державний інститут реконструкції стародавніх міст і структур), доктора

Й. Варжека (Інститут етнографії та фольклористики, Прага), доктора В. Штайнохра (Відділ етнографії Національного музею, Прага) та місцевих жителів. Із 2006 р. ведуться роботи з реконструкції жител доби фракійського гальштату. У планах Й. Плейнерової є показати на прикладі досліджень у Бржезно історію стародавньої архітектури та побуту давнього населення Чехії від неоліту до пізнього середньовіччя [2] (рис. 1–2).

Інший музей просто неба за участі Й. Плейнерової “Скансен-табір із історії первісності Альтаміра” відкрито у 1986 р. Музей розташований біля міст Космонасі та Младе-Болеслав (Північно-Чеська область). Експозиція створена дослідницею у співпраці з Р. Плейнером й інженером Я. Цврчком. У “скансені” проводяться дитячі археологічні фестивалі з експериментальної археології. Діти мають змогу брати участь у експериментах із реконструкції житла доби неоліту, раннього залізного віку, виготовлення стародавньої кераміки та знарядь праці, вивчати давні ремесла та кулінарію тощо. В окремому приміщенні експонуються копії палеолітичних рисунків із Ласко, Нію, печери Трьох Братів [3] (рис. 3–4).

За ініціативи і безпосередньої участі Й. Плейнерової з 1996 р. розпочав функціонувати “археопарк” “Прага-Троя на Фарках”, де в 1974 р. було виявлене пізньогальштатське поселення доби раннього залізного віку. “Археопарк” розташований на правому березі р. Влтави. Загальна площа музею – 2 га. Територія, де розташований “археопарк” досліджувалася в 1966–1973 роках на площі 35 га. Тут виявлені пам’ятки різних епох: раннього неоліту (6000–4000 роки до н.е.), пізнього неоліту (4000–2000 роки до н.е.), раннього та пізнього бронзового віку (1800–800 роки до н.е.), раннього залізного віку

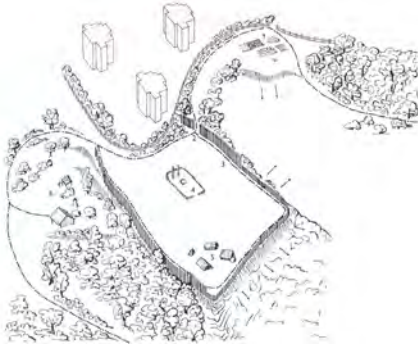

Рис. 5. Генеральний план археологічного парку "Прага-Троя на Фарках" (1998). За Й. Плейнеровою. 1 – "експериментальні" поля; 2 – головна брама; 3 – реконструйований палисад; 4 – культова ділянка (реконструкція святилища); 5 – реконструкції житла пізньогальштатського періоду; 6 – "експериментальна зона". (Пунктиром указаний екскурсійний маршрут).

"археопарку". Музей "Прага-Троя на Фарках" включено у Празькі Ботанічні сади. В "археопарку" відбуваються дні ремесел [4] (рис. 5–6).

У цей же час під керівництвом Й. Плейнерової та Я. Турека (громадська організація "Старожитність") відкрито "археопарк" у Празі 6 – Лібоці. В цьому експериментальному центрі діти і студенти вивчають життя й побут мешканців Праги за доби середньовіччя, зокрема, технологію виготовлення одягу, зрядь праці, кераміки, музичних інструментів, "середньовічну" кулінарію. В "археопарку" відбуваються концерти стародавньої музики. В навчальних кабінетах можна ознайомитися з виставками робіт дітей, колекціями археологічних знахідок.

Під керівництвом Й. Плейнерової та за участі Р. Плейнера, професора Я. Маліна, Л. Пешка, Й. Гавела, Я. Коваржика, І. Брженя, Я. Фрідріха, В. Чтверака, М. Куна, І. Червинки та Г. Червінкової, Л. Тінтера в 1979 р. створений і наступного року відкритий дитячий відділ із експериментальної археології "Мамуті" при будинку дітей і юнацтва у Празі 7.

Рис. 6. Загальний вигляд головної брами гальштатського поселення в "археопарку" (1998). За Й. Плейнеровою.

(VI–V ст. до н.е.). Дослідження пізньогальштатського поселення біланської культури проводилися в 1966–1974 роках за участі археологів М. Фрідріхової та М. Слабіни. І досі тут продовжується створення "експериментальної" зони за участі Р. Плейнера та М. Шмолікової, М. Попелкої (археологічний відділ Музею історії міста Праги). Перша зона є ядром "археопарку", що демонструє реконструкцію поселення. Вона складається з палисаду, який являє собою частину укріплень, що відносяться до V ст. до н.е. Реконструйовані дубові стовбури висотою 3–3,7 м, культову будівлю та 3 житла. Друга частина – це т.зв. експериментальна зона

за участі Р. Плейнера, професора Я. Маліна, Л. Пешка, Й. Гавела, Я. Коваржика, І. Брженя, Я. Фрідріха, В. Чтверака, М. Куна, І. Червинки та Г. Червінкової, Л. Тінтера в 1979 р. створений і наступного року відкритий дитячий відділ із експериментальної археології "Мамуті" при будинку дітей і юнацтва у Празі 7. З 1989 р. в Музеї історії міста Праги діє постійна виставка експериментальної архео-

Рис. 7. Й. Плейнерова на семінарі з реконструкції археологічних об'єктів у м. Младе-Болеслав. Фото Вацлава Горака, 1997 р.

логії, на якій експонуються вироби, виготовлені дітьми під керівництвом музейних педагогів, а також виставка “День у мамута”. Відділ підготував у зазначеному музеї виставку “З мамутом у первісність”, яка проходила в 1999–2000 роках. При відділі діє також “археопарк” біля м. Непомука. У цьому центрі дітей навчають стародавнім технологіям із виготовлення кам'яних знарядь праці, неолітичної кераміки, житлобу-

дівництва, бронзових і залізних виробів, текстильних виробів, вивчення рецептури давніх страв тощо. Ще один “археопарк” відкрито при цьому ж відділі у Віллі Нові Угржинові. З другої половини 1990–х років відділ також співпрацює з археологом, академіком Чеської академії наук В. Матушеком і Б. Драгуном.

Й. Пленеровою підготовлена низка експозицій і виставок у різних музеях Чехії з історії первісного суспільства та середньовіччя [5], а також низка сайтів з експериментальної археології*.

Діяльність цієї чеської дослідниці у галузі експериментальної археології дала поштовх до створення доктором Р. Тихім у 1994 р. першого вузівського центру з експериментальної археології при кафедрі історії педагогічного факультету Вищої педагогічної школи м. Градець-Кралове (Східна Чеська область). У 1998 р. на цьому факультеті була відкрита також перша в Європі магістерська програма за спеціальністю “Інструктор експерименту в археології”. Вузівський центр із експериментальної археології має і власний “уявний музей” просто неба у місцевості “Борек” неподалік Лібрантіца (поблизу м. Градець-Кралове). “Археопарк” являє собою реконструйоване неолітичне поселення. Такі ж “уявні музеї” існують у Могелниці поблизу Забржева (Північна Моравська область) та Розтоках (неподалік від Праги). В таких “археопарках” проходять практику чеські студенти, що спеціалізуються на археології. Метою таких музеїв є: вивчення процесу будівництва житла за доби неоліту (розрахунок використання матеріалу та часу на їх спорудження) та виготовлення кераміки; вивчення складу керамічних виробів та їх функціональне призначення, знарядь праці та їх функцій; способів обробки ґрунту; вивчення проблем, пов'язаних із переходом від мезоліту до неоліту в історії давнього населення Центральної Європи. В 1996 р. Р. Тихий заснував аналогічний “археопарк” – Центр експериментальної археології

* Див. підготовлені Й. Плейнеровою матеріали з експериментальної археології на сайтах за цією адресою: www.pruvodce.com; www.muzeumlouny.cz; www.arup.cas.cz; www.kosmonosy.cz; www.vitejte.cz; www.botanicka.cz; www.mamuti.cz; www.exrea.net

поблизу м. Вшестарі, – який знайомить відвідувачів із давньою історією Східної Чехії (неоліт, ранній та пізній бронзовий вік, гальштат). При філософському факультеті Університету м. Градець-Кралове відкрито кафедру практичної та експериментальної археології [6].

Загалом, наукова та педагогічна діяльність Й. Плейнерової в галузі археологічного музейництва знайшла визнання не тільки у Чеській Республіці, але і в інших країнах: Франції, Німеччині, Бельгії, Австрії, Словаччині, Болгарії, Польщі, Росії, Україні.

1. *Filip J.* Enzyklopädisches Handbuck zur Ur-und Frühgeschichte Euroas: Bd. 1 [A–K]. – Bd. 2 [L–Z]. – Praha: Academia, 1966. – Bd. 2. – S. 1046; *Pavlu I., Drašnarová M.* Jubileum PhDr. Ivany Pleinerové, CSc. // *Archeologické rozhledy*. – 1999. – Ročník LI, sešit 2. – S. 416–422.

2. *Pleinerová I.* Březno vesnice prvních Slovanů v Severozápadních Čechách. – Praha: Academia nakladatelství Česko-Slovenské akademie ved, 1975. – 142 s.; *Pleinerová I., Pavlu I.* Březno. Osada z Mladší doby kamenné v Severozápadních Čechách. – Louni: Okresní Muzeum v Lounech Severočeské nauk nakladatelství v Ústí nad Labem, 1979. – 144 s.; *Pleinerová I.* Kultovní objekty z pozdní doby kamenné v Březně u loun // *Památky archeologické*. – 1980. – Ročník LXXI. – Číslo 1. – S. 10–60; *Вона ж.* Häuser des Spätengyelhorizontes in Březno bei Louny // *Památky archeologické*. – 1984. – Ročník LXXV. – Číslo 1. – S. 7–49; *Pleinerová I., Hrala J.* Březno, osada lidu knovízské kultury v Severozápadních Čechách – Die Siedlung des Volkes mit der Knovizer Kultur in Nordwestböhmen. – Ústí nad Labem; Severočeské nakladatelství, 1988. – 280 s.; *Pleinerová I.* Dva Eneolitické dlouhé domy z Března // *Památky archeologické*. – 1990. – Ročník LXXXI, číslo 2. – S. 255–274; *Osvaldová H.* Prezentace vybraných archeologických památek (Referat přednesený na mezinárodní konferenci “Ochrana archeologických památek” dne 10.10.1989 v Praze) // *Památky a příroda*. – Číslo 10. – Praha. – S. 577–583; *Skanzen Březno*. – Louni, 2002. – 7 s.

3. *Cvrček J.* Altamira. Detsky Praveky Skanzen. – Kosmonosy, 1996. – 16 s.; *Waldhauser J.* Zpráva o archeologickém Skanzenu v Kosmonosích na Mladoboleslavsku // *Archeologické rozhledy*. – 1994. – Ročník XLVI, číslo 3. – S. 466–467;

4. *Popelka M., Šmolikova M.* Dny pravekých technologií v archeoparku v Praze – Troji aneb jak Dal? // *Archeologické rozhledy*. – 2003. – Ročník LV, sešit 4. – S. 803–806.

5. *Turek J.* Den středověké textilní výroby v archeologickém parku v Liboci // *Archeologické rozhledy*. – 1999. – Ročník LI, číslo 1. – S. 190–191; *Červinka J.* 20 let Oddílu experimentální archeologie Mamuti. O spolupráci archeologů a dětského oddílu Mamuti při Domu dětí a mládeže v Praze 7 // *Archeologické rozhledy*. – 1999. – Ročník LI, číslo 3. – S. 568–571; *Bureš M.* Tábor experimentální archeologie // *Archeologické rozhledy*. – 1999. – Ročník LI, číslo 4. – S. 885; *Matoušek V.* Den experimentální archeologie v Roztokách u Prahy // *Archeologické rozhledy*. – 1999. – Ročník LI, číslo 4. – S. 885–886; *Vin ж.* Hostivice v Pravěku. Nové objevy starých sídlišt v Litovicích. // *Archeologické rozhledy*. – 1999. – Ročník LI, číslo 4. – S. 886–887.

6. *Tichý R.* První vysokoškolské centrum experimentální archeologie při ústavu historických věd PdF VŠP Hradec Králové // *Archeologické rozhledy*. – 1999. – Ročník LI, číslo 1. – S. 181–183.

Список наукових праць доктора Й. Плейнерової з музеології

1. *Pleinerová I.* Archeologický výzkum v Březně u Loun. Výstava. – Louny: Okresní muzeum, 1966. – 24 s.

2. *Pleinerová I.* "Pravěké a časně historické osídlení v Březně" – výstava v Lounech // Archeologické rozhledy. – 1967. – Ročník XIX, číslo 2. – S. 260, 265, 269.
3. *Pleinerová I., Štauber B.* Archeologická výstava v Lounech // Archeologické rozhledy. – 1980. – Ročník XXXII, číslo 5. – S. 570–571.
4. *Pleinerová I.* Experimenty se stavbou a obýváním staroslovanských domů // Vesmír. – 1982. – Číslo 62. – S. 359–364.
5. *Pleinerová I.* Život ve staroslovanské vesnici z pohledu archeologických experimentů v Březně u loun. Monografie // Almanach Okresní knihovny Louny, 1985. – Číslo 9.
6. *Pleinerová I.* Březno: Experiments with building Old Slavic houses and living in them // Památky archeologické. – 1986. – Ročník LXXVII, číslo 1. – S. 104–176.
7. *Pleinerová I., Neustupný E.* K otázce stravy ve staroslovanském období (Experiment v Březně) // Archeologické rozhledy. – 1987. – Ročník XXXIX, číslo 1. – S. 90–101.
8. *Pleinerová I.* Archaeological experiments at Březno. Building Slavic huts and Living in them // Archaeology in Bogemia 1981-1985. – Prague, 1986. – P. 289–300.
9. *Pleinerová I.* An experimental station at Březno near louny (NW Bohemia) // Archaeology in Bogemia 1986-1990. – Praha, 1991. – P. 256–259.
10. *Pleinerová I.* L'expérience de Březno: reconstruction des maisons slaves primitives // Archeologie experimentale. T. 2. La terre. L'os et la Pierre, la maison et les champs. – Paris, 1991. – S. 170–175.
11. *Pleinerová I.* Březno // XIIth congress IUPPS Bratislava. A guide to the excursions. – Bratislava, 1991. – S. 41–42.
12. *Pleinerová I.* Der experimentelle Aufbau des trapezförmigen Hauses von Březno (Spätlengyelhorizont) // Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West-und Südböhmen. – Deggendorf, 1992. – S. 31–34.
13. *Pleinerová I.* The Experimental Facility of the Institute of Archaeology at Březno near Louny // Památky archeologické. – 1994. – Ročník 85. – Supplement 1. 25 Years of Archaeological Research in Bohemia. – P. 293–294.
14. *Pleinerová I.* Rekonstrukce archeologických objektů (RAO) – Občanské sdružení pro popularizaci archeologie // Archeologické rozhledy. – 1998. – Ročník L, číslo 2. – S. 494–496, 511–518.
15. *Pleinerová I., Štauber B.* Den starobylých řemesel v archeologickém skanzenu v Březně u Loun. // Archeologické rozhledy. – 1999. – Ročník LI, číslo 4. – S. 887–889.
16. *Pleinerová I.* Die Altslawischen Dorfer von Březno bei Louny. – Praha: Archeologický ústav Akademie věd ČR Praha; Okresní muzeum Louny, 2000. – 300 s.
17. *Pleinerová I.* Význam experimentu v archeologii (příspěvek k archeologickým metodám) // Нові технології в археології. – К.–Львів: Ін-т археології НАН України; Ін-т археології ЛНУ ім. І. Франка, 2002. – С. 4–9.

Кепин Д.В. Вклад И. Плейнеровой в развитие археологического музейного дела

В статье анализируется деятельность чешского археолога и музеолога, доктора Иваны Плейнеровой по созданию археологических музеев под открытым небом разных типов: in situ и "экспериментальных поселений" ("Бржезно", "Алтамзира", "Прага-Троя на Фарках"). Рассматриваются также подготовленные исследовательницей музейно-педагогические программы. В конце статьи подана библиография ее трудов по музеологии.

Kepin D. V. I. Pleyneroва's contribution to the development of the archaeological museum work

In this article the activity of the Czech archeologist and museologist Dr. Ivana Pleinerova in the field of creation of the archeological museums in the open air of the different types: in situ is analyzed as well as "experimental settlements" ("Březno", "Altamira", "Prague-Troya on Farky") are analyzed too. Museological-and-Pedagogical programs, having been developed by the investigator are considered. The bibliography of the scientist's works in the field of the museology has been prepared.

Є.І. КОВАЛЬЧУК

Фонд сакрального мистецтва у Волинському краєзнавчому музеї: етапи формування (1929–2009 роки)

У статті характеризується формування фонду сакрального мистецтва у Волинському краєзнавчому музеї, розкриті основні етапи цього процесу впродовж 1929–2009 років (роки існування музею), визначено місце та роль сакральної спадщини Волині в художній культурі України. До наукового обігу введена низка унікальних творів волинського іконопису. Стаття написана на документальних джерелах, широко використані документи наукового архіву та фондів Волинського краєзнавчого музею.

Волинь займає важливе місце в давній мистецькій культурі України. Впродовж останньої чверті ХХ ст. були створені значні збірки релігійних пам'яток із Волині в низці музеїв України, зокрема, у Волинському і Рівненському краєзнавчих музеях, Острозькому історико-культурному заповіднику, Національному музеї у Львові, Музеї народної архітектури і побуту України в Києві, – що викликає нині незмінний науковий інтерес. Значна частина пам'яток сакрального мистецтва зберігається у церквах Волині.

В українській історичній науці і музеєзнавстві тема формування музейних збірок практично не опрацьована, тому цілком закономірною є потреба дослідити формування фондів Волинського краєзнавчого музею, проаналізувати стан і шляхи створення однієї з найбільших і найцінніших музейних збірок регіону – колекції релігійного мистецтва Волинського краєзнавчого музею, дати наукову оцінку і, насамкінець, окреслити місце й роль сакральної спадщини Волині в мистецькій культурі України.

Автором перших публікацій 1960–1970-х років, у яких згадувалися волинські пам'ятки сакрального мистецтва, є Павло Жолтовський, доктор мистецтвознавства, автор низки статей і монографій з історії українського мистецтва. У своїх дослідженнях він торкався різних явищ мистецької культури і пам'яток, походженням із Волині [14, с. 73; 15]. Займаючись упродовж багатьох років експедиційною роботою в різних регіонах України, в т.ч. й